

Astronomisk Tidsskrift trettio år

Kerstin Lodén

Från tiden omkring 1920 och framåt fanns det två mer långlivade astronomiska publikationer i Skandinavien. Båda vände sig till astronomiintresserade personer med en viss allmänbildning i ämnet. Det var *Nordisk Astronomisk Tidsskrift (NAT)*, huvudsakligen danskspråkig, och den svenska *Populär Astronomisk Tidsskrift (PAT)*. Andra tidsskrifter i samma genre fanns tidvis men de två nämnda blev de etablerade under många år.

NAT's första nummer kom redan i december 1916, året för grundandet av Astronomisk Selskab (AS) i Köpenhamn. De två första numren hette för övrigt *Astronomisk Tidsskrift* men i och med nummer 3 (1:a årgången, 3:e häftet) övergick den dåvarande redaktören C. Luplau Janssen till den nya titeln *NAT*. Det blev därmed öppet för norska och svenska författare. Utgivare var AS men tidsskriften stöddes också av det danska och finska undervisningsministeriet och sedan 1961 även av Norges Almenvidenskaplige Forskningsråd. Den innehöll till största delen danskspråkiga artiklar, men norska och svenska bidrag förekom.

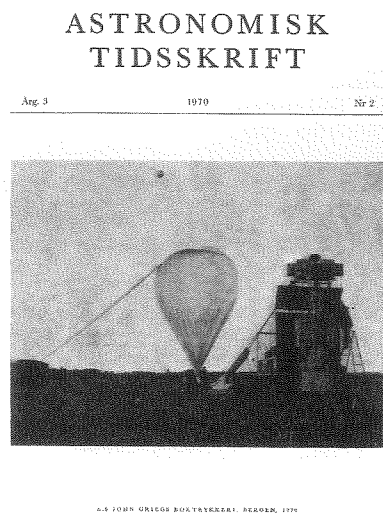
PAT tillkom när det svenska astronomisällskapet Svenska Astronomiska Sällskapet (SvAS) bildades 1919 och var helt en svenskspråkig publikation, utgiven av Sällskapet. Liksom *NAT* innehöll den en mängd artiklar skrivna av fackastronomer på en ganska avancerad nivå. Vid flera tillfällen publicerades nya forskningsresultat där för första gången.

Vid mitten av 1960-talet var tiden mogen för en sammanslagning. Ett skandinaviskt samarbete låg i tiden och ansågs naturligt i detta fall eftersom de båda tidsskrifterna vände sig till ungefär samma målgrupp. Efter förhandlingar mellan de tre skandinaviska sällskapen AS, SvAS och Norsk Astronomisk Selskab (NAS) skrevs ett avtal under i Uppsala 29 maj 1967. Undertecknare var de tre ordförandena M. Edelberg i AS, som hade utarbetat utkastet till avtalet, Eberhard Jensen i NAS och Erik Holmberg i SvAS.

Den första styrelsen bestod av de två förstnämnda och för Sverige Tord Elvius. Fortfarande består styrelsen av

en representant för vart och ett av de tre sällskapen. De viktiga redaktörsposterna, en för varje land, tilldelades Svend Laustsen, Rolf Brahde och Gunnar Larsson-Leander. Den sistnämnde valdes också till huvudredaktör, en post som han skulle komma att inneha i 27 år, medan de andra redaktörerna växlade under åren.

Den nya tidsskriften fick en annan prägel än sina föregångare. Den vände

sig inte bara till redan astronomikunniga. Amatörastronomer och personer med ett allmänt intresse för ämnet skulle också i betydligt högre grad kunna ingå i författar- och läsekrets. Dock krävdes nog en viss bakgrund, ungefär motsvarande gymnasieutbildning.

Trettio år har alltså nu gått sedan *AT*'s tillkomst. Med fyra häften varje år har det blivit en ansevärd mängd astronomisk litteratur. En genomgång av årgångarna är en intressant läsning som speglar den svindlande utveckling och utvidgning som astronomi har genomgått under denna tid. Här följer några kommentarer om *AT*'s innehåll under åren 1968–1997.

Det första numret kom alltså 1968. Den allra första artikeln hade titeln "Solforskning med höghöjdsraketer" och var skriven av Kerstin Fredga. Dessutom innehöll numret artiklar av

Øystein Elgarøy, Bengt Strömberg och Gunnar Larsson-Leander.

Efter hand tillkom särskilda rubriker i *AT*. "Observatörssidorna" startades 1969. En av *AT*'s allra flitigaste skribenter under åren, Per Darnell, inledde med en artikel om lämpliga amatörinstrument. Denna artikel följdes upp under de närmaste åren.

Under samma rubrik publicerades tidigt resultat av studier av variabla stjärnor, utförda av amatörastronomer, vilket alltid varit en viktig uppgift. En imponerande rad av observationsresultat från det danska sällskapets mätningar har publicerats under alla *AT*'s år. I artikeln "AS 80 år" (1996:4) ger Ole Klinting, som medarbetat i *AT* hela tiden, en översikt över det danska variabelmaterialet.

Här har också publicerats observationsresultat av ockultationer av olika slag, solobservationer, meteorstudier och mycket annat. Dessutom råd och anvisningar angående instrument, uppställningar, tidsbestämningar och liknande som behövs för observationerna. Så småningom kommer också tips om datorprogram för exempelvis beräkningar av himlakroppars upp- och nedgång och hänvisningar till e-mails och databaser.

I nummer 1, 1969, startades en avdelning "Astronomi i skolan". Lärare har alltid utgjort en stor del av sällskapsmedlemmarna. I den första artikeln (Kjeld Gyldenkerne och Knud Jepsen) förmedlades erfarenheter och lämpliga observations- och räkneuppgifter för gymnasister. Serien fortsatte ett tag in på 1970-talet, låg mer eller mindre nere tills omkring 1990 och fick ett uppsving 1995. Då öppnades stora nya möjligheter för skolelever genom tillgången till databaser på World Wide Web, ett projekt startat av ESO (European Southern Observatory). Detta är behandlat i de senaste årgångarna av *AT*.

Under alla år har publicerats uppgifter om vad som kan ses på himlen. Rubriken "På stjärnhimlen", där innehållet är sammanställt av Per Ahlin, kom första gången 1987:4 och gällde för 1988. Från och med 1996 kommer den i varje nummer i stället för en

ASTRONOMISK
TIDSSKRIFT

ARG. 6
1973
NR. 1

gång om året och talar om vad som händer ifråga om planeter, förmörkelser och annat som kan förutsägas för tre månader framåt.

Bevakning av astronomiska nyheter är givetvis en viktig ingrediens i *AT*. Att sortera ut de väsentligaste nyheterna i ämnets alla skilda områden ställer stora krav på redaktörerna, i synnerhet på huvudredaktören, som måste ha beläsenhet på många områden.

Tidsskriften måste sägas ha lyckats mycket bra med detta. Vid en genomgång av nyhetsrapporterna slås man av hur väl och snabbt de aktuella händelserna har kommenterats. Den oerhörda ökningen av influenta resultat som nya observationsmetoder och ny datateknik har medfört under *AT*'s 30-åriga historia har gjort det mycket svårt även för yrkesastronomer att följa med i utvecklingen utanför det egna området. Att läsa *AT*'s "Från forskningsfronten", tillkommen 1980, ger en god översyn över de viktigaste händelserna.

Med början 1995 publiceras under rubriken "Astronomiska nyheter" en fortsättning på nyhetssidorna. Observatoriet i Uppsala driver en "nyhetstjänst". Yrkesastronomer där sorterar ut det väsentliga i det astronomiska nyhetsflödet och förser massmedia med månadsrapporter. Detta utgör nu en huvudkälla för nyheter i *AT*.

En avdelning för bokanmälningar fanns redan i *AT*'s föregångare. Där anmäldes även rent vetenskapliga publikationer. De nyutkomna böcker som annäls i *AT* är numera i första hand sådana som vänder sig till en bredare läsekrets.

Artiklarna i *AT* under åren speglar de olika områden som har stått i fokus under olika tider. Under 1960- och 1970-talen när de nya rymdsonderna (Mariner, Apollo, Venera) gjorde de många planet- och månutforskningarna möjliga upptog planet-systemet en stor del av utrymmet. Efter omkring 1978 blev det mindre stoff därom men de senaste årens komethändelser har åter gett vårt planetsystem stort utrymme.

Stjärnor och astrofysik dominerade kraftigt de första tio åren för att sedan ge mera plats för galaxer och för kosmologi.

Frågan om liv på andra platser i universum var mest aktuell i början av 1980-talet när ett temanummer om detta gjordes (1980:2).

Om historiska artiklar skall uppta ett stort utrymme i *AT* har diskuterats länge. Trenden är för närvarande något nedåtgående. Jämför man med *AT*'s föregångare finner man att både *NAT* och *PAT* hade betydligt mer om astronomisk historia.

AT skall läsas i tre länder. Språkfördelningen skall helst vara något så när jämn. Så var det i stort sett fram till slutet av 1980-talet med svenska som något övervägande och danska och norska ungefärligt lika. En nackdel som man kan hoppas skall vara övergående är att svenska har dominerat under de senaste åren.

Tyvärr är det ett faktum att språket ofta uppfattas som ett problem: många, i synnerhet yngre läsare, läser helst artiklar på det egna språket. Förhoppningen i *AT* är att innehållet skall vara så intresseväckande att man skall komma över språkhindret.

Under 27 år tjänstgjorde Gunnar Larsson-Leander som huvudredaktör och svensk redaktör. Han skrev också många artiklar, behandlande vitt skilda områden. *AT* hade under hela denna tid ungefär samma utseende och layout. En viktig förändring skedde 1973 då den första färgbilden kom. Den visade Nyc-kelhålsnebulosan i stjärnbilden Carina på södra stjärnhimlen. Därefter hade tidsskriften alltid en färgbild på omslaget, ofta mycket vacker. Det är ju inte svårt att finna vackra objekt i vårt ämne!

Fler färgbilder och ny layout

började så småningom efterfrågas och från och med 1995 bytte *AT* utseende och framställningssätt. Huvudredaktören har nu det tekniska ansvaret för framställningen fram till själva tryckningen. Formatet har också blivit ett annat.

En ny huvudredaktör, Gunnar Welin från Uppsala observatorium, tillträdde. Dansk redaktör är efter Allan Hornstrup, som avgår vid 1997 års utgång, Michael Linden-Vørnle, och norsk redaktör är sedan 1992 Björn Ragnvald Pettersen. Upplagan är nu omkring 3 000 exemplar.

Tidsskriften har också i viss utsträckning ändrat karaktär på annat sätt. Ekonomin tillåter numera färgbilder i större mängd, lämpligt för vackra kometfotografier eller de fantastiska Hubbleteleskopbilderna exempelvis. Den försöker också vända sig till en något bredare publik utan större naturvetenskapliga förkunskaper. Dock utan att ge avkall på noggrannhet och vederhäftighet. Liksom tidigare skall artiklar om pågående forskningsarbeten, skrivna av fackastronomer, vara en viktig beståndsdel i *AT*. Aktiva amatörastronomer skall självklart ha ett utrymme i tidningen. Vidare skall också personer med ett allmänt intresse för astronomi ha behållning av *AT*.

Vi önskar tidsskriften fortsatta framgångsrika år.

Kerstin Lodén
Stockholms observatorium
SE-133 36 Saltsjöbaden

